

těchto učitelů, včetně zahraničních styků a zájezdů. Jedno ze zjištění je však nadmíru výmluvné. Na otázku, které články řízení kateder marxismu-leninismu navrhuji učitelé těchto kateder posílit, se 912 výroků z 1 245 přimlouvá za posílení státní linie řízení v pořadí: vedení katedry, ministerstvo školství a oborová komise pro výuku marxismu-leninismu, vedení fakulty a vedení školy. Zdá se, že právě po této linii je možno provést skutečně účinná opatření k posílení společenskovo-vědní přípravy vysokoškolských studentů. Sociologický výzkum učitelů kateder marxismu-leninismu je k tomu pozitivním příspěvkem.

Vladimír Čech

Zpráva o konferenci „Člověk a společnost ve vědeckotechnické revoluci“

I. Konferenci „Člověk a společnost ve vědeckotechnické revoluci“ uspořádal ve dnech 1.—6. dubna 1968 v Mariánských Lázních Filosofický ústav ČSAV ve spolupráci s Ekonomickým ústavem ČSAV, Historickým ústavem ČSAV, Sociologickým ústavem ČSAV, Psychologickým ústavem ČSAV, Kabinetem pro studium společenské funkce vědy ČSAV, Kabinetem teorie architektury a tvorby životního prostředí ČSAV a Pedagogickým ústavem J. A. Komenského ČSAV.

Konference byla součástí programu dlouhodobého mezinárodního výzkumu společenských a lidských souvislostí vědeckotechnické revoluce, organizovaného z rozhodnutí prezidia ČSAV. Měla přispět k ověření a dalšímu rozvinutí hypotézy o podstatě vědeckotechnické revoluce na půdě dvou protilehlých společenských soustav. Zabývala se proto základními koncepčními problémy tohoto výzkumu.

II. Příprava, účast a organizace

Na organizaci konference pracoval Přípravný výbor, vytvořený ze zástupců všech pořádajících pracovišť. Jeho tajemníkem, stejně jako tajemníkem vlastní konference, byl Zdeněk Javůrek, vědecký tajemník Filosofického ústavu ČSAV. Program připravil mezinárodní tým pro výzkum společenských a lidských souvislostí vědeckotechnické revoluce, vedený členem korespondentem R. Richtou. Přes značné obtíže technického rázu bylo pro jednání připraveno další zpracované a rozšířené vydání publikace *Civilizace na rozcestí* v českém a anglickém znění. Dále bylo předloženo dvacet hlavních referátů (každý v rozsahu 20—40 stran) a 14 úvodních slov pro zasedání v sekcích.

Oproti původní variantě hypotézy o vědeckotechnické revoluci a jejích společenských a lidských souvislostech tu byly navíc v nástinu předloženy tyto myšlenkové okruhy:

1. Filosofické problémy současné vědy a techniky.
2. Teorie růstu a stadií růstu a jejich souvislost s revolucí ve výrobních silách.
3. Problémy ekonomické zájmové struktury ve vztahu k vědeckotechnické revoluci.

4. Změny sociální struktury v souvislosti s povahou zájmů a s motivacemi lidí.
5. Nástin přístupu k některým antropologickým problémům (tvárnost člověka, životní sloh, lidská motivace apod.).
6. Souvislost společensko-politického systému a problémů demokracie s moderními prostředky řízení.

Tím byla celá koncepce jednak podložena novými výsledky společenskovo-vědních výzkumů, jednak mnohem více orientována k problémům seberealizace člověka, humanismu a kultivace lidských sil.

Konference se zúčastnilo dvě stě československých odborníků z nejrozličnějších vědních oborů a institucí, zájemců o účast však bylo podstatně více. Ze zahraničí bylo plánováno pozvání třiceti vědců na náklady ČSAV. Konference se zúčastnilo 17 hostů na náklady ČSAV a 24 na vlastní náklady, celkem tedy 41. Zastoupeno bylo čtrnáct zemí: SSSR, Francie, NSR, Rakousko, Anglie, Kanada, USA, Jugoslávie, Holandsko, Maďarsko, NDR, Švýcarsko, Japonsko, Norsko. Nepřijeli všichni pozvaní účastníci ze Sovětského svazu (místo sedmi pozvaných pouze tři), nepřijeli ani pozvaní účastníci z Bulharska a Rumunska. V poslední chvíli odrekli polští účastníci, zřejmě v důsledku politických událostí v Polsku a Československu. Ze zahraničních institucí byl zastoupen zejména Mezinárodní úřad práce se sídlem v Ženevě. Podstatně více účastníků z ciziny přijelo neoficiálně.

Na závěrečné tiskové besedě s předními zahraničními i našimi odborníky byla organizační stránka konference oceněna velmi kladně.

III. Vědecký program

Každý den šestidenního zasedání představoval předem vymezený tematický okruh, logicky začleněný do obecného námětu daného už názvem konference. Po dopoledních plenárních zasedáních jednotlivé sekce opět rozčleňovaly hlavní téma dne, a to spíše do specifitějších než do podobnějších úseků.

Plenární zasedání byla podložena hlavními referáty, předem zpracovanými a rozeslanými. Jejich autouři připravili pro vlastní jednání 10—15minutová úvodní vystoupení, určená k výchozí orientaci diskuse. Jednání v sekcích vycházelo rovněž z připravených úvodních diskusí, z nich však jen některá byla předem dána k dispozici účastníkům. Pondělí 1. 4., „Obecná teorie vědeckotechnické revoluce“

Úvodem konference promluvil člen korespondent ČSAV J. Pluhař; byl přečten pozdravný telegram s. Alexandra Dubčeka a pozdravný dopis akademika F. Šorma. Referát: R. Richta (FÚ ČSAV). *Vědeckotechnická revoluce a alternativy vývoje moderní civilizace*. V diskusi vystoupili zejména zahraniční účastníci konference.

Úterý 2. 4., „Perspektivy vědy a techniky“

Referáty: J. Auerhan (EÚ ČSAV). *Vzdělání v epoše vědeckotechnické revoluce (Věda, technika a vzdělání jako faktory soudobého civilizačního procesu)*.

L. Tondl (Kabinet pro studium společenských funkcí vědy ČSAV), *Postavení a úloha vědy ve vědeckotechnické revoluci.*

F. Brabec (ČVÚT), *K podstatě a vývoji moderní techniky.*

J. Zelený (Vysoká škola ekonomická), *Rozum a revoluce (Racionalita v soudobé civilizaci).*

R. Řícha (FFÚ ČSAV), *Technika a situace člověka (K fenomenologii problému).*

Diskutovalo jedenáct účastníků.

Sekce: „Postavení a sebereflexe moderní vědy“. Úvodní slova: J. Filipec (FFÚ ČSAV), J. Nekola (Kabinet pro studium společenských funkcí vědy ČSAV).

„Vývoj techniky a společenské podmínky“. Úvodní slova J. Klaučo — E. Duda (Slovenská vysoká škola technická), Z. Dráb (SKT), S. Medonos (SKT).

„Prognózy civilizačního vývoje.“ Úvodní slova: M. Souček (Výzkumný ústav národohospodářského plánování), J. Sláma (Ústav ekonomiky průmyslu a stavebnictví).

Jednání první sekce vyvolala natolik živou diskusi, že sekce pokračovala v jednání ještě příští den.

Středa 3. 4., **„Ekonomika a vědeckotechnická revoluce“**

Referáty: B. Levčík — J. Kosta (EÚ ČSAV), *Vědeckotechnický pokrok a nová soustava řízení národního hospodářství.*

M. Hájek — M. Toms (EÚ ČSAV), *Vědeckotechnický pokrok a model růstu.*

M. Král (Vysoká škola politická), *Kybernetický přístup k technizaci a řízení.*

Byl rovněž přečten pozdravný dopis akademika O. Šika. Diskutovalo osm účastníků.

Sekce: „Nové jevy v ekonomice společenských systémů.“ Úvodní slova: K. Štrégl (SKT) a V. Herink (SKT).

„Civilizace jako kybernetický problém.“ Úvodní slovo J. Jirásek (Institut řízení).

„Vědeckotechnická revoluce a světové soustavy.“ Úvodní slovo V. Příkryl (Vysoká škola ekonomická).

Pokračovala v jednání také sekce I. z předešlého dne.

Čtvrtek 4. 4., **„O budoucnosti lidské práce a vzdělání“**

Referáty: F. Kutta (EÚ ČSAV), *Vliv vědeckotechnické revoluce na změny v povaze práce.*

P. Machonin — B. Jungmann (Ústav marxismu-leninismu UK), *Vědeckotechnický pohyb a náš soudobý sociální systém (Soudobé převraty ve struktuře práce a v sociální struktuře).*

O. Pavlík (Výzkumný ústav pedagogický), *Vzdělání v epoche vědeckotechnické revoluce.*

Z. Mlynář (Ústav státu a práva ČSAV), *Poznámky o vztahu socialistické politiky a vědeckotechnické revoluce (Demokracie v soudobých civilizačních procesech).* Za nepřítomného Z. Mlynáře přednesl úvodní slovo J. Fibich (FF UK).

V diskusi vystoupilo celkem patnáct účastníků.

Sekce: „Práce a motivace člověka.“ Úvodní slovo V. Bokorová (Psychologický ústav ČSAV).

„Vývoj vzdělávacích soustav ve vědeckotechnické revoluci.“ Úvodní slovo J. Havelka (Ministerstvo školství), V. Pafízek (Universita 17. listopadu), H. Sychrová (Universita 17. listopadu).

„Kultura v technicky vyspělé civilizaci.“ Úvodní slovo D. Šindelář (Vysoká škola uměleckoprůmyslová).

„Sociální struktura a společenské formy v době vědeckotechnické revoluce.“ Úvodní slova J. Hermach (FFÚ ČSAV), M. Svoboda (FFÚ ČSAV).

Pátek 5. 4., **„Situace člověka ve vědeckotechnické revoluci“**

Referáty: J. Cvekl (FFÚ ČSAV), *Je člověk tvárnou bytostí? Soudobá civilizace a filosofie člověka (Problémy člověka v moderní civilizaci).*

O. Klein (FFÚ ČSAV), *Vědeckotechnická revoluce a tvorba životního slohu.*

J. Janoušek (Psychologický ústav ČSAV), *Lidská psychika v podmínkách vědeckotechnické revoluce.*

Z. Lakomý, O. Nový, M. Gottlieb, M. Černý (Kabinet teorie architektury a tvorby životního prostředí ČSAV), *Životní prostředí — přirozený svět člověka (Architektura a konstituce přirozených podmínek člověka).*

P. Macúch — J. Vrba (Lékařská fakulta KU), *Zdravotní parametry soudobé civilizace.* V diskusi vystoupilo jedenáct účastníků.

Sekce: „Je člověk tvárnou bytostí?“ Úvodní slova M. Průcha (FFÚ ČSAV), J. Šindelář (Vysoká škola politická).

„Čas k dispozici člověku.“ Úvodní slovo B. Filipcová (SÚ ČSAV).

Sekce třetí fungovala jako spojená sekce „Urbanizace a životní prostředí“ a sekce „Zdravotní a psychologické parametry soudobé civilizace.“ Úvodní slovo J. Musil (Výzkumný ústav výstavby a architektury).

Sobota 6. 4., **„Vědeckotechnická revoluce v soudobých dějinách“**

Referáty: M. Teich (Historický ústav ČSAV), *Některé historické problémy vědeckotechnické revoluce a Je věda bezprostřední výrobní silou? (Periodizace vědeckotechnické revoluce a její vliv na periodizaci moderních dějin).*

B. Loewenstein (Histor. ústav ČSAV), *Civilizace a její slepé uličky.*

Jednání posledního dne konference, řízené akademikem Mackem, uzavřelo vystoupení akademika Šorma, tajemníka ÚV KSČ Č. Čísáře a konečné zhodnocení R. Říchy.

IV. Závěry a hodnocení

Konference znamená rozhodně pozitivní etapu v práci mezioborového týmu. Ve dvaceti hlavních referátech se podařilo shromáždit řadu nových myšlenek a předložit je k posouzení. Nesporný význam měla možnost živé konfrontace komplexní teorie vědeckotechnické revoluce s 150–200 pracovníky nejrůznějších oborů. Nelze ani docenit ohlas, který vyvolala práce týmu a našich společenských věd vůbec u četných významných pracovníků na příbuzné tematické v zahraničí, stej-

ně jako zájem o spolupráci u dalších českých a slovenských vědeckých pracovníků.

Konference nesporně splnila své poslání i tím, že ozřejmila některé slabiny v dosavadní práci týmu a poukázala na některé dosud nevypracované tematické oblasti (např. komplexní antropologie). Jak v přípravě, tak v průběhu konference se přirozeně projevil i nedostatek aktuální povahy: referáty měly rozdílnou úroveň, což je při takovém množství samozřejmé, a lze tu snad jen kritizovat jejich nedostatečnou přípravu a zpoždění, jež vylučovalo případnou další kritickou práci na nich. Projevila se v nich také skutečnost, že ačkoli tým dosáhl v dosavadní práci značného stupně vnitřní integrace, zůstává tu v mezioborové spolupráci nejedna metodická obtíž. Na druhé straně, ve snaze předložit konferenci mezioborovým týmem vypracovanou jednotnou koncepci zkoumaných problémů, došlo patrně už předem k vytvoření někdy málo provokující atmosféry ve smyslu sváru existujících koncepcí. Ve dvou referátech a některých úvodních slovech byla sice předložena odlišná koncepce, která se týkala jednak vztahu vědy a výrobních sil, jednak otázky etap vědeckotechnické revoluce a vazeb mezi nimi, ale v diskusi se argumentace vyhrtila jen nedostatečně.

Zahraniční účast byla nesporně úspěchem. Jestliže zde lze něco vytknout, pak je to spíše ne dosti reprezentativní zastoupení oborů: chyběla např. zcela věda o vědě, kupodivu byla slabá účast ekonomů, na druhé straně výborně byla zastoupena futurologie.

Třebaže to znamenalo časové zatížení i pracovní vypětí, veliké množství referátů a někdy i nedostatek prostoru pro spontánní diskusi, ukázala konference znovu nutnost *komplexního* projednávání předkládané tematiky, rozložené do jednotlivých nejvýznamnějších obsahových úseků. Nejucelenější z tohoto hlediska byl ekonomický den, který měl svou logiku v plénu i v sekcích a kde věcné výsledky budou asi nejproduktivnější. Za velmi podnětný lze označit i den antropologický, i když trpěl jistou roztržitostí. Za nejlépe probíhající jednání v sekcích byla označena diskuse o postavení a sebereflexi moderní vědy, dále o volném čase a o kultuře.

Konference má nemalý význam i tím, že přispěla k získání přehledu o různých paralelních výzkumných koncepcích a jejich argumentaci. Umožnila tak cennou kritickou konfrontaci s naší vlastní koncepcí vědeckotechnické revoluce. Vcelku lze konstatovat názorovou shodu alespoň ve dvou podstatných bodech: 1. Převládá názor, že běží o rozsáhlý celosvětový proces, o hluboké kvalitativní změny, a že tedy před námi stojí řada zcela nových problémů (i když někde se těmto procesům připisuje méně revoluční ráz). 2. Obecně se uznává, že stále více vystupují do popředí antropologické problémy moderní civilizace, že tedy běží o „hledání humanistické varianty vědeckotechnické revoluce“.

Zahraniční delegáti hodnotili v této souvislosti pozitivně skutečnost,

- a) že naše koncepce je ucelená (mezioborová),
- b) že je spjata s progresivním, humanistickým politickým řešením,
- c) že tedy staví otázku socialismu jakožto společenského řádu, který si klade jako specifický úkol řešení problémů moderní civilizace, do nového světa.

V některých otázkách se ovšem názory rozcházejí. Tak například v reprezentativních amerických koncepcích se obhájí pojetí, podle něhož řešení stěžejních civilizačních otázek je možné na bázi buržoazní demokracie. Na druhé straně badatelé z NDR nesdílejí náš názor o nutnosti hledat nový model socialismu, odpovídající kvalitativním civilizačním proměnám, a teoreticky dále operují v rámci současného systému socialismu. — Z konference znovu naléhavě vyplynula potřeba vnitřně (tedy nejen programově) zprostředkovaného spojení a propojení týmu. Tento požadavek, který je jistě jedním z ústředních kritérií úspěšné práce týmu, bude muset být předmětem úsilí v nejbližší době. Naléhavou se také jeví další práce na prohloubení výzkumu jednotlivých tematických oblastí, výběru nových vhodných spolupracovníků a další diskuse o neujasněných otázkách, stejně jako konfrontace stanovisek jak uvnitř týmu, tak v diskusi s odbornou veřejností. Jak už řečeno, přihlásila se na konferenci řada účastníků ke spolupráci a této ochoty bude třeba cílevědomě využít, stejně jako nově navázaných intenzivních vztahů k jednotlivcům i skupinám v zahraničí, spojeným tematickou příbuzností.

V domácích odborných kruzích umožnila konference rozšířit základnu spolupráce o některé významné slovenské odborníky (obor pedagogiky, ekonomie, sociologie, filosofie), několik pracovníků v antropologii, skupinu sociologů města, několik pracovníků resortních výzkumných institucí ministerstva techniky atd.

Konkrétní spolupráce byla navázána se skupinou reprezentovanou na konferenci sovětskou delegací, vedenou akademikem Kedrovem. (K dalším setkáním má dojít v zimě v Moskvě, plánuje se vydání společného sborníku státi o vědeckotechnické revoluci, výměna pracovníků atp.). Velký zájem o spolupráci projevili také ředitel harvardského studijního projektu „Technologie a společnost“ (E. Mesthene), přední francouzští specialisté ve společenské prognostice (zejména B. de Jouvenel), dále řada rakouských účastníků aj. Ze společné schůzky s předními západními futurology vzešel návrh uspořádat r. 1972 v Československu mezinárodní konferenci zabývající se otázkou budoucnosti demokracie (nikoliv ovšem v pouhých politických aspektech, ale v nejširším kontextu sociálním, ekonomickém a antropologickým).

Atmosféra konference v Mariánských Lázních byla hluboce ovlivněna (a to se týká jak domácích, tak i zahraničních účastníků) vědomím o rozhodujícím významu právě probíhajících politických událostí v zemi pro budoucí osudy jakéhokoliv společenského projektu, a tedy o úzkém sepětí konference a její tematiky se současným životem naší